

॥ तैत्तिरीय संहिता ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः ॥

यो वा अयं॑थादे॒वतम॒ग्निं चि॑नु॒त आ दे॒वता॑भ्यो
वृ॒श्च्यते॒ पापी॑यान्भवति॒ यो यं॑थादे॒वतं न दे॒वता॑भ्य आ
वृ॒श्च्यते॒ वसी॑यान्भवत्याग्ने॒य्या गा॑यत्रिया प्रथ॒मां चि॑तिम॒भि
मृ॒शेत्रि॒ष्टुभा॑ द्वितीयां जग॑त्या तृतीया॑मनुष्टुभा॑ चतु॒र्थीम्प॒ङ्क्ता
पञ्च॒मीं यं॑थादे॒वतमे॒वाग्निं चि॑नु॒ते न दे॒वता॑भ्य आ वृ॒श्च्यते
वसी॑यान्भवतीडा॒यै वा ए॒षा विभ॑क्तिः प॒शव॒ इडा॑
प॒शुभि॑रेनम् ॥ १ ॥

चि॒नु॒ते यो वै प्र॒जाप॑तये प्रति॒प्रोच्या॒ग्निं चि॑नोति॒
ना॒र्तिमा॑र्च्छत्य॒श्वाव॑भित॑स्तिष्ठेतां कृ॒ष्ण उत्त॑रतः श्वे॒तो दक्षि॑ण-
स्तावा॒लभ्ये॑ष्टका॒ उप॑ दध्यादे॒तद्वै प्र॒जाप॑ते रू॒पम्प्रा॑जाप॒त्यो-
ऽश्वः॑ सा॒क्षादे॒व प्र॒जाप॑तये प्रति॒प्रोच्या॒ग्निं चि॑नोति॒
ना॒र्तिमा॑र्च्छत्ये॒तद्वा अहो॑ रू॒पं यच्छे॑तोऽश्वो॒ रात्रि॑यै कृ॒ष्ण
ए॒तदहः॑ ॥ २ ॥

रू॒पं यदि॑ष्टका॒ रात्रि॑यै पु॒रीष॑मिष्टका॒ उपधा॑स्यञ्छे॒तमश्व॑म॒भि

मृशेत्पुरीषमुपधास्यन्कृष्णमहोरात्राभ्यामेवैनं चिनुते
 हिरण्यपात्रम्मधोः पूर्णं ददाति मध्व्योऽसानीति सौर्या
 चित्रवत्यावैक्षते चित्रमेव भवति मध्यन्दिनेऽश्वमेवं
 घ्रापयत्यसौ वा आदित्य इन्द्र एष प्रजापतिः प्राजापत्यो-
 ऽश्वस्तमेव साक्षाद्वधोति॥३॥

एनमेतदहोऽष्टाचत्वारिंशच्च॥ [१]

त्वामग्ने वृषभं चेकितानम्पुनर्युवानञ्जनयन्नुपागाम्।
 अस्थूरि णो गार्हपत्यानि सन्तु तिग्मेन नो ब्रह्मणा सः
 शिंशाधि। पशवो वा एते यदिष्टकाश्चित्याचित्यामृषभमुप
 दधाति मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय तस्माद्यथेयूथ
 ऋषभः। संवत्सरस्य प्रतिमां यां त्वां रात्र्युपासते। प्रजाः
 सुवीरां कृत्वा विश्वमायुर्व्यश्जवत्। प्राजापत्याम्॥४॥

एतामुप दधातीयं वावैषैकाष्टका यदेवैकाष्टकायामन्नं
 क्रियते तदेवैतयाव रुद्ध एषा वै प्रजापतेः कामदुघा
 तयैव यजमानोऽमुष्मिल्लोकेऽग्निं दुहे येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा
 उदायन् येनादित्या वसवो येन रुद्राः। येनाङ्गिरसो
 महिमानमानुशुस्तेनैतु यजमानः स्वस्ति। सुवर्गाय वा एष

लोकाय॥५॥

ची॒य॒ते॒ यद॒ग्निर्ये॑न॒ दे॒वा ज्योति॑षो॒र्ध्वा उ॒दाय॒न्नित्यु॒ख्यः॑
समि॑न्द्र॒ इष्ट॑का ए॒वैता उप॑ धत्ते वानस्प॒त्याः सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै श॒तायु॑धाय श॒तवी॑र्याय श॒तोत॑ये-
ऽभि॒माति॑षाहे॑। श॒तं यो नः॑ श॒रदो॑ अजी॑ता॒निन्द्रो॑ नेष॒दति॑
दुरि॒तानि॒ विश्वा॑। ये च॒त्वारः॑ प॒थयो॑ दे॒व्याना॑ अन्त॒रा
द्यावा॑पृथि॒वी वि॒यन्ति॑। तेषां॒ यो अज्या॑नि॒मजी॑तिमा
वहा॒त्तस्मै॑ नो दे॒वाः॥६॥

परि॑ दत्ते॒ह सर्वे॑। ग्री॒ष्मो हे॑म॒न्त उ॒त नो॑ वस॒न्तः श॒रद्व॑र्षाः
सु॒वि॒तं नो॑ अस्तु। तेषा॑मृ॒तूना॑ः श॒तशा॑र॒दानां॑ नि॒वात॑
ए॒षाम॑भये॒ स्याम॑। इ॒दुव॒त्सरा॑य॒ परिव॑त्स॒राय॑ सं॒वत्स॑राय॒
कृ॒णु॒ता बृ॒हन्न॑मः। तेषां॑ व॒यः॑ सु॒म॒तौ य॒ज्ञिया॑नां॒ ज्यो॒गजी॑ता
अ॒ह॒ताः स्याम॑। भ॒द्रान्नः॑ श्रेयः॒ सम॑नैष्ट दे॒वास्त्वया॑व॒सेन॑
सम॑शीमहि त्वा। स नो॑ मयो॒भूः पि॑तो॥७॥

आ वि॑शस्व॒ शं तो॒काय॑ त॒नुवे॑ स्यो॒नः। अज्या॑नीरे॒ता
उप॑ दधात्ये॒ता वै दे॒वता॑ अप॑राजिता॒स्ता ए॒व प्र वि॑शति
नैव जी॑यते ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति॒ यदर्ध॑मा॒सा मासा॑

ऋतवः संवत्सर ओषधीः पचन्त्यथ कस्मादन्याभ्यो
 देवताभ्य आग्रयणं निरुप्यत इत्येता हि तद्देवता उदजयन्
 यदृतुभ्यो निर्वपेद्देवताभ्यः समदं दध्यादाग्रयणं निरुप्येता
 आहुतीर्जुहोत्यर्धमासानेव मासानृतून्संवत्सरम्प्रीणाति न
 देवताभ्यः समदन्दधाति भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवा इत्याह
 हुताद्याय यजमानस्यापराभावाय ॥८॥

प्राजापत्याह्नौकार्यं देवाः पितो दध्यादाग्रयणं पञ्चविंशतिश्च ॥ [२]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्नस्तनूपा नः प्रतिस्पृशः। यो
 नः पुरस्तादक्षिणतः पश्चादुत्तरतोऽघायुरभिदासत्येत
 सोऽश्मानमृच्छतु। देवासुराः संयत्ता आसन्तेऽसुरा
 दिग्भ्य आबाधन्त तां देवा इष्वा च वज्रेण चापानुदन्त
 यद्वज्रिणीरुपदधातीष्वा चैव तद्वज्रेण च यजमानो भ्रातृव्यानप
 नुदते दिक्षूप ॥९॥

दधाति देवपुरा एवैतास्तनूपानीः पर्यूहतेऽग्नाविष्णू
 सजोषसेमा वर्धन्तु वां गिरः। द्युमैर्वाजेभिरा गतम्।
 ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्न देवतायै जुहृत्यथ किन्देवत्या
 वसोर्धारित्यग्निर्वसुस्तस्यैषा धारा विष्णुर्वसुस्तस्यैषा

धारा॑ग्रावैष्ण॒व्यर्चा॑ वसो॒र्धारा॑ जुहोति भाग॒धेये॑नैवैनौ
सम॑र्धयत्यथो॑ एताम्॥१०॥

ए॒वाहु॑तिमा॒यत॑नवतीं करोति॒ यत्का॑म ए॒नां जु॑होति॒
तदे॒वाव॑ रु॒न्दे रु॒द्रो वा ए॒ष यद॑ग्निस्तस्यै॒ते त॒नुवौ॑ घो॒रान्या॑
शि॒वान्या॑ यच्छ॑तरु॒द्रीयं॑ जुहोति॒ यैवा॑स्य॒ घोरा॑ त॒नूस्तां॑ तेन॑
शम॑यति॒ यद्वसो॒र्धारा॑ जुहोति॒ यैवा॑स्य॒ शिवा॑ त॒नूस्तां॑ तेन॑
प्री॑णाति॒ यो वै वसो॒र्धारा॑यै॥११॥

प्र॒ति॒ष्ठां वेद॑ प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॒ यदा॑ज्यमु॒च्छिष्ये॑त॒
तस्मि॑न्ब्रह्मो॒दन॑मप॒चेत्त॑न्ब्रा॒ह्मणा॑श्च॒त्वारः॑ प्रा॒श्नी॒युरे॒ष वा
अ॒ग्निर्वै॑श्वा॒नरो॒ यद्वा॑ह्म॒ण ए॒षा खलु॑ वा अ॒ग्नेः प्रि॒या
त॒नूर्य॑द्वै॒श्वा॒नरः॑ प्रि॒याया॑मे॒वैना॑ त॒नुवां॑ प्रति॒ ष्ठा॑पयति॒ चत॑स्रो
धे॒नू॒र्दद्या॑त्ताभि॒रे॒व यज॑मानोऽमुष्मि॒ल्लो॒कं॑ऽग्निं दु॒हे॥१२॥

उपै॒तान्धारा॑यै॒ षट्त्वारि॑श॒च्च॥ [३]

चित्ति॑ञ्जुहोमि॒ मन॑सा घृ॒तेने॒त्या॒हादा॑भ्या॒ वै नामै॑षाहु॒तिर्वै॑श्व॒कम्
नैनं॑ चि॒क्या॒न॒भ्रातृ॑व्यो द॒भ्नो॒त्यथो॑ दे॒वता॑ ए॒वाव॑ रु॒न्देऽग्ने॑
तम॒द्येति॑ प॒ङ्क्या जु॑होति॒ प॒ङ्क्याहु॑त्या॒ यज्ञ॑मु॒खमा॑र॒भते॑

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इत्याहु होत्रा एवाव
रुद्धेऽग्निर्देवेभ्योऽपाक्रामद्वागधेयम्॥१३॥

इच्छमानस्तस्मा एतद्वागधेयम्प्रायच्छन्नेतद्वा अग्नेरग्निहोत्रमेत
खलु वा एष जातो यर्हि सर्वश्चितो जातायैवास्मा
अन्नमपि दधाति स एनम्प्रीतः प्रीणाति वसीयान्भवति
ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदेष गार्हपत्यश्चीयतेऽथ कस्याहवनीय
इत्यसावादित्य इति ब्रूयादेतस्मिन् हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो
जुह्वति॥१४॥

य एवं विद्वानग्निं चिनुते साक्षादेव देवता ऋध्नोत्यग्ने
यशस्विन् यशसेममर्पयेन्द्रावतीमपचितीमिहा वह।
अयम्मूर्धा परमेष्ठी सुवर्चाः समानानामुत्तमश्लोको अस्तु।
भद्रम्पश्यन्त उप सेदुरग्रे तपो दीक्षामृषयः सुवर्विदः। ततः
क्षत्रम्बलमोजश्च जातं तदस्मै देवा अभि सं नमन्तु। धाता
विधाता परमा॥१५॥

उत संदृक्प्रजापतिः परमेष्ठी विराजा। स्तोमाश्छन्दांसि
निविदो म आहुरेतस्मै राष्ट्रमभि सं नमाम। अभ्यावर्तध्वमुप
मेत साकमयः शास्ताधिपतिर्वो अस्तु। अस्य विज्ञानमनु

स९ र॑भ॒ध्वमि॒मम्प॒श्चादनु॑ जी॒वाथ॒ सर्वे॑ । रा॒ष्ट्रभृ॑तं ए॒ता उप॑
दधा॒त्येषा॒ वा अ॒ग्नेश्चि॑तीं रा॒ष्ट्रभृ॑त्तयै॒वास्मि॑न्ना॒ष्ट्रं द॑धाति रा॒ष्ट्रमे॒व
भ॑वति नास्मा॑द्रा॒ष्ट्रम्भ्र॑शते॥१६॥

भा॒ग॒धेय॑ञ्जुहति पर॒मा रा॒ष्ट्रं द॑धाति स॒प्त च॑ ॥ [४]

यथा॒ वै पु॒त्रो जा॒तो म्रि॒यत॑ एवं॒ वा ए॒ष म्रि॒यते॒
यस्या॒ग्निरु॒ख्यं उ॒द्वाय॑ति॒ यन्नि॑र्म॒न्थ्यं कुर्या॑द्विच्छि॒न्द्याद्वा॒तृव्य॑मस्मै
जनये॒त्स ए॒व पुनः॑ प॒रीध्यः॒ स्वादे॒वैनं॑ योने॑र्जनयति॒ नास्मै॑
भ्रातृ॒व्यं जन॑यति॒ तमो॒ वा ए॒तं गृ॑ह्णाति॒ यस्या॒ग्निरु॒ख्यं
उ॒द्वाय॑ति॒ मृत्यु॑स्तमः॒ कृष्णं॑ वासः॒ कृष्णा॑ धे॒नुर्दक्षि॑णा॒
तम॑सा॥१७॥

ए॒व तमो॑ मृत्युमप॑ ह॒ते हि॑र॒ण्यं द॑दाति॒ ज्योति॑र्वै
हि॑र॒ण्यं ज्योति॑षै॒व तमो॑ऽप॑ ह॒तेऽथो॒ तेजो॒ वै हि॑र॒ण्यन्ते॑जं
ए॒वात्म॑न्ध॒त्ते सु॒वर्नं घ॒र्मः स्वा॒हा सु॒वर्ना॒र्कः स्वा॒हा सु॒वर्नं
शु॒क्रः स्वा॒हा सु॒वर्नं ज्योतिः॑ स्वा॒हा सु॒वर्नं सूर्यः॑ स्वा॒हा॒र्को
वा ए॒ष यद॒ग्निर॒सावा॑दित्यः॥१८॥

अ॒श्वमे॒धो यदे॒ता आहु॑तीर्जु॒होत्य॑र्काश्वमे॒धयो॑रे॒व
ज्योती॑ःषि॒ सं द॑धा॒त्येष॒ ह त्वा अ॑र्काश्वमे॒धी यस्यै॒तद्ग्नौ॑

क्रियत् आपो वा इदमग्रे सलिलमासीत्स एतां
प्रजापतिः प्रथमां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदियमभवत्तं
विश्वकर्मब्रवीदुप त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीति॥१९॥

अब्रवीत्स एतां द्वितीयां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त
तदन्तरिक्षमभवत्स यज्ञः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति नेह
लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणमब्रवीदुप त्वायानीति केन
मोपैष्यसीति दिश्याभिरित्यब्रवीत्तन्दिश्याभिरुपैत्ता उपाधत्त
ता दिशः॥२०॥

अभवत्स परमेष्ठी प्रजापतिमब्रवीदुप त्वायानीति
नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणं च यज्ञं
चाब्रवीदुप वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स
एतां तृतीयां चित्तिमपश्यत्तामुपाधत्त तदसावभवत्स
आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वा॥२१॥

आयानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीत्स विश्वकर्माणं च
यज्ञं चाब्रवीदुप वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताः स
परमेष्ठिनमब्रवीदुप त्वायानीति केन मोपैष्यसीति लोकं
पृणयेत्यब्रवीत्तं लोकं पृणयोपैत्तस्मादयातयाम्नी लोकं
पृणाऽयातयाम् ह्यसौ॥२२॥

आदित्यस्तानृषयोऽब्रुवन्नुप व आयामेति केन न
 उपैष्यथेति भूमेत्यब्रुवन्तान्द्वाभ्यां चित्तीभ्यामुपायन्त्स
 पञ्चचितीकः समपद्यत य एवं विद्वानग्निं चिनुते भूयानेव
 भवत्यभीमाल्लोकाञ्जयति विदुरेनं देवा अथो एतासामेव
 देवतानां सायुज्यं गच्छति॥२३॥

तमसाऽऽदित्योऽस्तीति दिशं आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुप त्वाऽसौ पञ्चचत्वारिंशच्च॥[५]

वयो वा अग्निर्यदग्निचित्पक्षिणोऽश्नीयात्तमेवाग्निमद्यादार्तिमा
 व्रतं चरेत्संवत्सरं हि व्रतं नाति पशुर्वा एष यदग्निर्हिनस्ति
 खलु वै तम्पशुर्य एनम्पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपचरति तस्मात्पश्चात्प्राडुः
 आत्मनोऽहिंसायै तेजोऽसि तेजो मे यच्छ पृथिवीं
 यच्छ॥२४॥

पृथिव्यै मा पाहि ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं
 यच्छान्तरिक्षान्मा पाहि सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ
 दिवो मा पाहीत्याहैताभिर्वा इमे लोका विधृता यदेता
 उपदधात्येषां लोकानां विधृत्यै स्वयमातृणा उपधाय
 हिरण्येष्टका उप दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा
 ज्योतिर्हिरण्यं यत्स्वयमातृणा उपधाय॥२५॥

हिरण्येष्टका उप॒दधा॑ती॒माने॒वैताभि॑र्लो॒कां ज्योति॑ष्मतः
 कुरु॒तेऽथो॑ ए॒ताभि॑रे॒वास्मा॑ इ॒मे लो॒काः प्र भा॑न्ति॒ यास्ते॑ अ॒ग्ने
 सूर्ये॒ रुचं॑ उद्य॒तो दिव॑मात॒न्वन्ति॑ र॒श्मिभिः॑। ताभिः॒ सर्वा॑भी
 रु॒चे जना॑य नस्कृधि। या वो॑ दे॒वाः सूर्ये॒ रुचो॒ गोष्व॑श्वेषु॒ या
 रुचंः॑। इन्द्रा॑ग्नी॒ ताभिः॒ सर्वा॑भी॒ रुचं॑ नो धत्त बृहस्पते। रुचं॑
 नो धेहि॥२६॥

ब्रा॒ह्म॒णेषु॑ रुच॒ः राज॑सु नस्कृधि। रुचं॑ वि॒श्येषु॑ शू॒द्रेषु॑
 मयि॑ धेहि रु॒चा रुच॑म्। द्वे॒धा वा अ॒ग्निं चि॑क्या॒नस्य॑
 यश॑ इन्द्रि॒यं ग॑च्छत्य॒ग्निं वा चि॑त॒मीजा॑नं वा यदे॒ता
 आहु॑तीर्जु॒होत्या॒त्मन्ने॒व यश॑ इन्द्रि॒यं ध॑त्त ई॒श्वरो॑ वा ए॒ष
 आ॒र्ति॒मा॒र्तो॒र्योऽग्निं॑ चि॒न्वन्न॑धि॒क्राम॑ति॒ तत्त्वा॑ या॒मि ब्र॑ह्म॒णा
 वन्द॑मान॒ इति॑ वा॒रु॒ण्यर्चा॑॥२७॥

जुहु॒या॒च्छान्ति॑रे॒वैषा॑ग्नेर्गु॒प्तिरा॒त्मनो॑ ह॒विष्कृ॑तो वा ए॒ष
 योऽग्निं॑ चि॒नुते॑ यथा॒ वै ह॒विः स्क॑न्द॒त्ये॒वं वा ए॒ष स्क॑न्दति॒
 योऽग्निं॑ चि॒त्वा स्त्रि॑यंमु॒पैति॑ मै॒त्रावरु॑ण्यामि॒क्षया॑ यजेत
 मै॒त्रावरु॑णता॒मेवो॑पै॒त्या॒त्मनो॑ऽस्क॑न्दाय॒ यो वा अ॒ग्निमृ॑तु॒स्थां
 वेद॑तु॒र्ऋतु॑र॒स्मै क॑ल्प॒मान॑ ए॒ति प्र॑त्ये॒व ति॑ष्ठति॒ संव॑त्स॒रो

वा अग्निः॥२८॥

ऋतुस्थास्तस्य वसन्तः शिरो ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षो वर्षाः
पुच्छः शरदुत्तरः पक्षो हेमन्तो मध्यम्पूर्वपक्षाश्चितयो-
ऽपरपक्षाः पुरीषमहोरात्राणीष्टका एष वा अग्निर्ऋतुस्था
य एवं वेदतुर्ऋतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति
प्रजापतिर्वा एतं ज्यैष्ठ्यकामो न्यधत्त ततो वै स
ज्यैष्ठ्यमगच्छद्य एवं विद्वानग्निं चिनुते ज्यैष्ठ्यमेव
गच्छति॥२९॥

पृथिवीं यच्छु यथ्स्वयमातृणा उपधाय धेहृचाग्निश्चिनुते त्रीणि च॥—————[६]

यदाकूतात्समसुस्रोद्धृदो वा मनसो वा सम्भृतं चक्षुषो
वा। तमनु प्रेहि सुकृतस्य लोकं यत्रर्षयः प्रथमजा ये
पुराणाः। एतः संधस्थ परि ते ददामि यमावहाच्छेवधिं
जातवेदाः। अन्वागन्ता यज्ञपतिर्वो अत्र तः स्म जानीत
परमे व्योमन्। जानीतादेनं परमे व्योमन्देवाः सधस्था विद
रूपमस्य। यदागच्छात्॥३०॥

पृथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृणुतादाविरस्मै। सम्प्र
च्यवध्वमनु सम्प्र याताग्ने पथो देवयानान्कृणुध्वम्।

अ॒स्मिन्सु॒धस्थे॒ अध्यु॑त्तरस्मिन्विश्वे॑ देवा॒ यज॑मानश्च सीदत।
 प्र॒स्त॒रेण॑ परि॒धिना॑ सु॒चा वे॒द्या च ब॒र्हिषा॑। ऋ॒चेमं॑ य॒ज्ञं
 नो॑ वह॒ सुव॑र्दे॒वेषु॑ गन्त॑वे। यदिष्टं॑ यत्प॑रा॒दानं॑ यद्व॒त्तं या च॒
 दक्षि॑णा। तत्॥३१॥

अ॒ग्निर्वै॑श्वकर्म॒णः सुव॑र्दे॒वेषु॑ नो दधत्। येना॑ स॒हस्रं॑ वह॑सि
 येना॑ग्रे सर्ववेद॒सम्। तेने॑मं य॒ज्ञं नो॑ वह॒ सुव॑र्दे॒वेषु॑ गन्त॑वे।
 येना॑ग्रे दक्षि॑णा यु॒क्ता य॒ज्ञं वह॑न्त्यृ॒त्विजः॑। तेने॑मं य॒ज्ञं
 नो॑ वह॒ सुव॑र्दे॒वेषु॑ गन्त॑वे। येना॑ग्रे सु॒कृतः॑ प॒था मधो॑र्धारा॑
 व्यान॒शुः। तेने॑मं य॒ज्ञं नो॑ वह॒ सुव॑र्दे॒वेषु॑ गन्त॑वे। यत्र॒ धारा॑
 अन॑पेता॒ मधो॑र्धृतस्य॑ च॒ याः। तद॒ग्निर्वै॑श्वकर्म॒णः सुव॑र्दे॒वेषु॑
 नो दधत्॥३२॥

आ॒गच्छा॑त्तद्वा॒नशु॑स्तेने॑मं य॒ज्ञं नो॑ वह॒ सुव॑र्दे॒वेषु॑ गन्त॑वे चतु॑र्दश च॥—————[७]

यास्ते॑ अ॒ग्रे स॒मिधो॑ या॒नि धाम॑ या जि॒ह्वा जा॑तवेदो॒ यो
 अ॒र्चिः। ये ते॑ अ॒ग्रे मे॒डयो॑ य इ॒न्द्रव॑स्तेभि॒रात्मानं॑ चिनुहि
 प्रजा॑नन्। उ॒थ्स॒न्नय॑ज्ञो वा ए॒ष यद॑ग्निः किं वा॒हैतस्य॑ क्रि॒यते॑
 किं वा॒ न यद्वा॑ अ॒ध्वर्यु॑र॒ग्रेश्चि॒न्वन्न॑न्त॒रेत्या॑त्मनो॒ वै तद॑न्त॒रेति॑
 यास्ते॑ अ॒ग्रे स॒मिधो॑ या॒नि॥३३॥

धामेत्याहैषा वा अग्नेः स्वयञ्चितिरग्निरेव तदग्निं चिनोति
 नाध्वर्युरात्मनोऽन्तरैति चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नयं इमं
 नो यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतम्पिन्वन्नजरं सुवीरं ब्रह्म
 समिद्धवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोप धीयते
 यत्कूर्मश्चतस्र आशाः प्र चरन्त्वग्नय इत्याह॥३४॥

दिश एवैतेन प्र जानातीमं नो यज्ञं नयतु प्रजानन्नित्याह
 सुवर्गस्य लोकस्याभनीत्यै ब्रह्म समिद्धवत्याहुतीनामित्याह
 ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायन् यद्ब्रह्मण्वत्योपदधाति
 ब्रह्मणैव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमेति प्रजापतिर्वा एष
 यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दांसि रूपं सर्वान्
 वर्णानिष्टकानां कुर्याद्रूपेणैव प्रजां पशूञ्छन्दांस्यव रुन्दे-
 ऽथो प्रजाभ्य एवैनम्पशुभ्यश्छन्दोभ्योऽवरुद्धं चिनुते॥३५॥

यान्यग्नय इत्याहेष्टकानां षोडश च॥ [८]

मयि गृह्णाम्यग्ने अग्निं रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय
 सुवीर्याय। मयि प्रजाम्मयि वर्चो दधाम्यग्निं स्याम
 तनुवा सुवीराः। यो नो अग्निः पितरो हृथ्स्वन्तरमर्त्यो
 मर्त्या आविवेश। तमात्मन्परि गृह्णीमहे वयं मा सो

अस्मा॑ अ॒व॒हाय॒ परा॑ गात्। यद॑ध्व॒र्युरा॒त्मन्न॒ग्निम॑गृहीत्वा॒ग्निं
चि॑नुयाद्यो॑ऽस्य॒ स्वो॑ऽग्निस्तमपि॥ ३६॥

यज॑मानाय चिनुयाद॒ग्निं खलु॒ वै प॒शवो॑ऽनूपं
तिष्ठ॑न्तेऽप॒क्रामु॑का अस्मात्प॒शवः॑ स्यु॒र्मयि॑ गृह्णाम्य॒ग्ने
अ॒ग्निमित्या॑हा॒त्मन्ने॒व स्व॑म॒ग्निं दा॑धार॒ नास्मा॑त्प॒शवो॑ऽपं
क्राम॑न्ति ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति॒ यन्मृ॑च्चाप॑श्चा॒ग्नेर॑नाद्यमथ॒
कस्मा॑न्मृ॒दा चा॒द्भिश्चा॒ग्निश्ची॑यत॒ इति॒ यद॒द्भिः सं॒यौति॑॥ ३७॥

आपो॒ वै सर्वा॑ दे॒वता॑ दे॒वता॑भिरे॒वैन॒॑ स॑ सृजति॒
यन्मृ॑दा चि॒नोती॑यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वा॒नरो॑ऽग्नि॒नैव॑ तद॒ग्निं
चि॑नोति ब्रह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति॒ यन्मृ॑दा चा॒द्भिश्चा॒ग्निश्ची॑यते-
ऽथ॒ कस्मा॑द॒ग्निरु॑च्यत॒ इति॒ यच्छ॑न्दो॒भिश्चि॑नोत्य॒ग्नयो॒ वै
छ॑न्दा॒सि॒ तस्मा॑द॒ग्निरु॑च्यतेऽथो॑ इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वा॒नरो॑
यत्॥ ३८॥

मृ॒दा चि॑नोति॒ तस्मा॑द॒ग्निरु॑च्यते हिरण्येष्ट॒का उप॑ दधाति॒
ज्योति॑र्वै हिर॑ण्यं ज्योति॑रे॒वास्मि॑न्दधा॒त्यथो॒ तेजो॒ वै हिर॑ण्यं
तेज॑ ए॒वात्म॑न्ध॒त्ते यो वा अ॒ग्निः॑ स॒र्वतो॑मुखं चिनुते सर्वा॑सु
प्र॒जास्व॑न्नम॒त्ति सर्वा॑ दि॒शोऽभि॑ ज॒यति॒ गाय॑त्रीम्पु॒रस्ता॒दुप॑

दधाति त्रिष्टुभं दक्षिणतो जगतीम्पश्चादनुष्टुभमुत्तरतः
 पङ्क्तिम्मध्यं एष वा अग्निः सर्वतोमुखस्तं य एवं विद्वांश्चिनुते
 सर्वासु प्रजास्वन्नमन्ति सर्वा दिशोऽभि जयत्यथो दिश्येव
 दिशम्प्र वयति तस्माद्दिशि दिक्प्रोता॥ ३९॥

अपि सं योति वैश्वानरो यदेष वै पञ्चविंशतिश्च॥ [९]

प्रजापतिरग्निमसृजत् सोऽस्मात्सृष्टः प्राङ्माद्रवत्तस्मा
 अश्वम्प्रत्यास्यत्स दक्षिणावर्तत् तस्मै वृष्णिम्प्रत्यास्यत्स
 प्रत्यङ्मावर्तत् तस्मा ऋषभम्प्रत्यास्यत्स उदङ्मावर्तत्
 तस्मै बस्तम्प्रत्यास्यत्स ऊर्ध्वोऽद्रवत्तस्मै पुरुषम्प्रत्यास्यत्
 यत्पशुशीर्षाण्युपदधाति सर्वत एवैनम्॥ ४०॥

अवुरुध्यं चिनुत एता वै प्राणभृतश्चक्षुष्मतीरिष्टका
 यत्पशुशीर्षाणि यत्पशुशीर्षाण्युपदधाति ताभिरेव
 यजमानोऽमुष्मिल्लोके प्राणित्यथो ताभिरेवास्मा इमे लोकाः
 प्र भान्ति मृदाभिलिप्योप दधाति मेध्यत्वाय पशुर्वा एष
 यदग्निरन्नम्पशवं एष खलु वा अग्निर्यत्पशुशीर्षाणि यं
 कामयेत् कनीयोऽस्यान्नम्॥ ४१॥

स्यादिति सन्तरां तस्य पशुशीर्षाण्युप दध्यात्कनीय

ए॒वास्या॒न्न॑म्भवति॒ यं का॒मये॑त सु॒माव॑द॒स्यान्न॑ऽ स्या॒दिति॑
 म॒ध्य॒तस्त॑स्योप॑ द॒ध्यात्स॒माव॑दे॒वास्या॒न्न॑म्भवति॒ यं का॒मये॑त
 भूयो॒ऽस्यान्न॑ऽ स्या॒दित्य॑न्तेषु॒ तस्य॑ व्यु॒दूह्योप॑ द॒ध्याद॑न्त॒त
 ए॒वास्मा॒ अन्न॑म॒व रु॒न्दे भूयो॒ऽस्यान्न॑म्भवति॥ ४२ ॥

ए॒न॒म॒स्यान्न॑म्भूयो॒स्यान्न॑म्भवति॥ [१०]

स्ते॒गा॒न॒द॑ऽष्टा॒भ्याम्म॑ण्डूका॒ञ्ज॒म्यै॒भिरा॑द॒कां खा॑दे॒नोर्ज॑ऽ
 स॑ऽसू॒दे॒ना॒र॒ण्यं जा॒म्बी॒ले॒न मृ॑द॒म्ब॒स्वे॒भिः शर्क॑रा॒भिर॑व॒का॒म॒व॒का
 शर्क॑रा॒मु॒त्सा॑दे॒न जि॒ह्वा॒म॒व॒क्र॒न्दे॒न ता॒लुऽ सर॑स्वतीं
 जि॒ह्वा॒ग्रेण॑॥ ४३ ॥

स्ते॒गा॒न॒द्वा॒वि॑ऽशतिः॥ [११]

वा॒ज॒ऽ ह॒नू॒भ्याम॑प॒ आ॒स्ये॑ना॒दि॒त्याञ्च॑श्रु॒भिरु॑प॒या॒म॒म॒ध॒रे॒णोष्ठे॑
 स॒दु॒त्त॒रे॒णान्त॑रे॒णानू॑का॒श॒म्प्र॑का॒शे॒न बा॒ह्यऽ स्त॑नयि॒तुं नि॑र्बा॒धेन॑
 सू॒र्या॒ग्री चक्षु॑र्भ्यां वि॒द्युतौ॑ क॒नान॑का॒भ्याम॑श॒नि॒म्म॒स्ति॒ष्के॒ण
 ब॒ल॑म्म॒ञ्ज॒भिः॥ ४४ ॥

वा॒जं प॒ञ्च॒वि॑ऽशतिः॥ [१२]

कू॒र्माञ्छ॒फैर॑च्छ॒ला॒भिः क॒पि॒ञ्ज॒लान्त्साम॑ कु॒ष्ठिका॑भिर्ज॒वं

जङ्घाभिरगदं जानुभ्यां वीर्यं कुहाभ्यां भयम्प्रचालाभ्याम्
गुहोपपक्षाभ्यामश्विनावः साभ्यामदितिः शीर्ष्णा निरृतिं
निर्जाल्मकेन शीर्ष्णा ॥ ४५ ॥

कूर्मान्नयोविः शतिः ॥ [१३]

योऋं गृध्राभिर्युगमानतेन चित्तम्मन्याभिः सङ्कोशान्प्राणैः
प्रकाशेन त्वचं पराकाशेनान्तराम्मशकान्केशैरिन्द्रः स्वपसा
वहेन बृहस्पतिः शकुनिसादेन रथमुष्णिहाभिः ॥ ४६ ॥

योऋमेकविः शतिः ॥ [१४]

मित्रावरुणौ श्रोणीभ्यामिन्द्राग्नी शिखण्डाभ्यामिन्द्राबृहस्पती
ऊरुभ्यामिन्द्राविष्णू अष्टीवद्भ्याः सवितारम्पुच्छेन
गन्धर्वाञ्छेपैनाप्सरसो मुष्काभ्याम्पवमानम्पायुना
पवित्रम्पोत्राभ्यामाक्रमणं स्थूराभ्यां प्रतिक्रमणं
कुष्ठाभ्याम् ॥ ४७ ॥

[१५]

इन्द्रस्य क्रोडोऽदित्यै पाजस्यन्दिशां जत्रवो
जीमूतान्हृदयौपशाभ्यामन्तरिक्षं पुरितता नभ उदर्येणेन्द्राणीम्लीह

वल्मीका॑न्क्लो॒म्ना गि॒रीन्प्ला॒शिभिः॑ समु॒द्रमु॒दरेण॑ वैश्वान॒रम्भ॑स्म॒न्ना॑॥

मित्रावरुणाविन्द्रस्य द्वाविंशतिर्द्वाविंशतिः॥ [१६]

पू॒ष्णो व॑नि॒ष्ठुर॑न्धा॒हेः स्थू॑रगु॒दा सर्पा॑न्गु॒दाभि॑र्ऋतून्पृ॒ष्ठीभि॑र्दिवं
पृ॒ष्ठेन॑ वसू॒नाम्प्रथ॑मा की॒कसा॑ रु॒द्राणां॑ द्वि॒तीया॑दि॒त्यानां॑
तृ॒तीया॑ङ्गिर॒सां चतु॑र्थी सा॒ध्यानां॑ पञ्च॒मी वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑
ष॒ष्ठी॥ ४९॥

पूष्णश्चतुर्विंशतिः॥ [१७]

ओजो॑ ग्री॒वाभि॑र्नि॒र्ऋति॑म॒स्थभि॑रिन्द्रः॑ स्वप॑सा वह॑न
रु॒द्रस्य॑ वि॒चलः॑ स्क॒न्धोऽहो॑रा॒त्रयो॑र्द्वि॒तीयो॑र्ध॒मासा॑नां तृ॒तीयो॑
मा॒सां च॑तुर्थ ऋ॒तूना॑म्पञ्च॒मः संव॑त्सर॒स्य ष॒ष्ठः॥ ५०॥

ओजो विंशतिः॥ [१८]

आ॒न॒न्दं न॒न्दथु॑ना॒ काम॑म्प्र॒त्यासा॑भ्यां भ॒यं शि॑ती॒मभ्यां॑
प्र॒शिष॑म्प्र॒शासा॑भ्यां सूर्या॑चन्द्र॒मसौ वृ॒क्याभ्यां॑ श्याम॑श॒बलौ
म॒त॑स्त्राभ्या॒व्युष्टि॑रूपेण॒ निमृ॑क्ति॒मरूपेण॑॥ ५१॥

आनन्दं षोडश॥ [१९]

अ॒हर्मा॑र॒सेन॑ रा॒त्रिम्पी॑वसा॒पो यू॒षेण॑ घृ॒तं र॑सेन॒ श्यां

वस॑या दू॒षीका॑भिर्ह्रा॒दुनि॑मश्रु॒भिः पृ॒ष्वा॒न्दि॒वः॑ रू॒पेण॑
नक्ष॑त्राणि॒ प्रति॑रूपेण पृथि॒वीं च॑र्मणा छु॒वीं छु॒व्योपा॑कृताय॒
स्वाहा॑ल॒ब्धाय॑ स्वाहा॑ हुताय॒ स्वाहा॑ ॥ ५२ ॥

अह॑र॒ष्टावि॑शतिः ॥ [२०]

अ॒ग्नेः प॑क्षतिः सर॑स्वत्यै नि॒पक्ष॑तिः सोम॑स्य तृतीया॒पां
च॑तु॒र्थ्योष॑धीनां पञ्च॒मी सं॑वत्स॒रस्य॑ ष॒ष्ठी म॒रुता॑ः सप्त॒मी
बृ॒ह॒स्पते॑रष्ट॒मी मि॒त्रस्य॑ नव॒मी वरु॑णस्य दश॒मीन्द्र॑स्यैकाद॒शी
विश्वे॑षां दे॒वानां॑ द्वा॒दशी॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः पा॒र्श्वं य॒मस्य॑
पाटू॑रः ॥ ५३ ॥

अ॒ग्नेरेका॑त्रि॒ंशत् ॥ [२१]

वा॒योः प॑क्षतिः सर॑स्वतो नि॒पक्ष॑तिश्चन्द्र॑म॒सस्तृतीया॑
नक्ष॑त्राणां चतु॒र्थी सं॑वि॒तुः प॑ञ्च॒मी रु॒द्रस्य॑ ष॒ष्ठी सर्पा॑णाः
सप्त॒म्य॑र्य॒म्णोऽष्ट॒मी त्वष्टु॑र्नव॒मी धा॒तुर्दश॑मीन्द्रा॒ण्या
ए॒काद॑श्यदि॒त्यै द्वा॒दशी॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः पा॒र्श्वं य॒म्यै
पाटू॑रः ॥ ५४ ॥

वा॒योर्ष्टावि॑शतिः ॥ [२२]

पन्था॑मनू॒वृग्भ्या॑ꣳ सन्त॑तिꣳ स्ना॒व॒न्या॑भ्या॒ꣳ शुका॑न्पित्तेन
हरि॒माणं॑ य॒क्रा हली॑क्ष्णान्पापवा॒तेन॑ कू॒श्माञ्छ॑कभिः
शव॒र्तानू॒वध्ये॑न॒ शुनो॑ वि॒शस॑नेन स॒र्पाल्लो॑हितग॒न्धेन॒ वयाꣳसि॑
प॒क्वग॒न्धेन॑ पि॒पीलि॑काः प्रशा॒देन॑ ॥ ५ ॥

पन्थान्द्वाविंशतिः ॥ [२३]

क्रमै॒रत्य॑क्रमी॒द्वाजी॑ विश्वै॑र्दे॒वैर्य॒ज्ञियैः॑ संवि॒दानः॑ । स नो॑ नय
सुकृ॒तस्य॑ लो॒कं तस्य॑ ते व॒यꣳ स्व॒धया॑ मदेम ॥ ५६ ॥

क्रमैरष्टादश ॥ [२४]

द्यौस्ते॑ पृ॒ष्ठं पृ॑थि॒वी स॒धस्थ॑मा॒त्मान्तरि॑क्षꣳ समु॒द्रो योनिः॑
सूर्य॑स्ते॒ चक्षु॑र्वा॒तः प्रा॒णश्च॒न्द्रमाः॑ श्रो॒त्र॒म्मासा॑श्चार्ध॒मासाश्च॑
प॒र्वाण्यु॑तवो॒ङ्गानि॑ संव॒त्सरो॑ म॒हिमा॑ ॥ ५७ ॥

द्यौः पञ्चविंशतिः ॥ [२५]

अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒ स ए॒तं लो॒कम॑जय॒द्यस्मि॑न्त्र॒ग्निः
स ते॑ लो॒कस्तं॑ जै॒ष्यस्य॑थाव॒ जिघ्र॑ वा॒युः प॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒
स ए॒तं लो॒कम॑जय॒द्यस्मि॑न्वा॒युः स ते॑ लो॒कस्तस्मा॑त्त्वा॒न्तरै॑ष्यामि
यदि॑ नाव॒जिघ्र॑स्यादि॒त्यः प॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒ स ए॒तं

लो॒कम॑जय॒द्यस्मि॑न्नादित्यः स ते लो॒कस्तं जै॑ष्यसि
यद्य॑व॒जिघ्र॑सि॥५८॥

यस्मि॑न्नष्टौ च॥—————[२६]

प्रा॒चीन॑व॒शं या॑वन्त ऋ॒क्सामे॑ वा॒ग्वै दे॒वेभ्यो॑ दे॒वा वै दै॒व्यज॑न॒ङ्कुद्र॑श्च तद्धि॑र॒ण्य॒ षट्प॑दानि
ब्र॒ह्मवा॑दिनो वि॒चित्यो॑ यत्क॒लया॑ ते वा॒रु॒णो वै क्री॑तः सोम॒ एका॑दश॥—————[२७]